

02-536 Warszawa,
ul. Narbutta 29
tel. (0 22) 848 07 12
fax (0 22) 646 65 11
e-mail: ok@karta.org.pl
www.karta.org.pl

Karta

Fundacja Ośrodka KARTA

OPIS REALIZACJI CELÓW STATUTOWYCH

Załącznik do sprawozdania z działalności FOK za rok 2005

CELE I STRATEGIA DZIAŁANIA

Fundacja Ośrodka KARTA gromadzi środki na działalność Ośrodka KARTA, dokumentującego historię najnowszej Polski i Europy Środkowo-Wschodniej. Ośrodek KARTA — niezależna organizacja pożytku publicznego — jest apolityczny, nie reprezentuje żadnej formacji światopoglądowej, religijnej czy kulturowej. Naszym celem jest upowszechnianie wiedzy o wydarzeniach i postawach w XX wieku, które mają wpływ na współczesne życie społeczne, zaspokajanie społecznych potrzeb poznawczych i edukacyjnych związanych z przeszłością, a także działania opiniotwórcze.

Za najważniejsze przyjmujemy następujące kierunki działania:

— gromadzenie rozproszonej społecznej dokumentacji oraz zapisanie pamięci świadków związanych z wybranymi (mało znanymi i najczęściej nadużywanymi politycznie) zagadnieniami z przeszłości naszej części Europy w XX wieku;

— dokumentowanie i upowszechnianie historii osób, które ucierpiały w wyniku działania systemów totalitarnych, a których losy nie są znane współczesnym;

— dokumentowanie i upowszechnianie tradycji postaw nonkonformistycznych — w warunkach totalitaryzmów, które w XX wieku dominowały w naszym regionie;

— mobilizowanie energii społecznej różnych środowisk i pokoleń (w tym młodzieży szkolnej), w Polsce i za granicą, do działań dokumentujących historię najbliższego otoczenia;

— promowanie atrakcyjnej formuły pisania o historii najnowszej — takiej, która sprawia, że przeszłe doświadczenia nie są traktowane jako drugorzędne wobec współczesności.

Ośrodek KARTA realizuje swoje cele statutowe poprzez działalność wydawniczą, wystawienniczą, edukacyjną, archiwalną oraz poprzez różnorodne programy i projekty dokumentacyjne.

Głównym działaniem Ośrodka KARTA w 2005 roku, w którym uczestniczyli pracownicy wszystkich programów, było przygotowanie wspólnie z zagranicznymi partnerami i zorganizowanie multimedialnej wystawy *Europa XX wieku: oblicza totalitaryzmu*, przygotowanej w czterech językach. Została ona otwarta 17 września 2005 w **Domu Spotkań z Historią** – miejscu, które Ośrodek stworzył jako odrębną instytucję. Od września 2005 roku do końca lutego 2006 Ośrodek ją tworzył i prowadził w całości własnymi siłami. Od marca 2006 Dom Spotkań z Historią jako miejska instytucja kultury został powołany przez władze Warszawy i jest finansowany przez Urząd Miasta.

W roku 2005 Fundacja otrzymała **nagrodę Urzędu ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych** za *konsekwentne dążenie do odślania prawdy historycznej*.

Od 2004 roku Fundacja Ośrodka KARTA posiada status organizacji pożytku publicznego.

KARTA — PISMO, KSIĄŻKI I WYSTAWY

Kwartalnik historyczny „Karta”, wydawany przez Fundację Ośrodka KARTA, to niezależne pismo zajmujące się XX-wieczną historią Polski i Europy Środkowo-Wschodniej. Ukazuje historię przede wszystkim z perspektywy jednostki — poprzez wspomnienia, dzienniki, listy, dopełnione dokumentami, komentarzami historyków i licznymi (nadającymi pismu charakter albumu) fotografiami archiwalnymi. W „Karcie” poruszane są tematy często zapomniane, trudne. Prezentujemy je z różnych perspektyw narodowościowych, społecznych, politycznych. Na łamach pisma zabierają głos „zwykli” świadkowie historii, najważniejsze postaci wydarzeń, a także historycy analizujący je po latach. Każdy z numerów zawiera także około stu zdjęć z epoki. Dotychczas ukazało się 47 numerów pisma; antologia opublikowanych w „Karcie” materiałów została wydana w trzech numerach „Karty” niemieckojęzycznej, jednym numerze „Karty” po rosyjsku, a dwa bloki tematyczne — *Dni Solidarności* i *Koniec Jałty* — przygotowano w wersji angielskiej i hiszpańskiej, *Dni Solidarności* ukazały się również w wersji niemieckiej i ukraińskiej.

W roku 2005 ukazały się numery 44–47 „Karty”. Podejmowane w piśmie tematy dotyczyły całego XX stulecia. Ponadto w ubiegłym roku wydaliśmy na nowo (wraz z uzupełnieniami) blok tematyczny *Dni Solidarności* w wersji polskiej, angielskiej (*The Days of Solidarity*), hiszpańskiej (*Los días de Solidaridad*), niemieckiej (*Tage der Solidarität*) i ukraińskiej (*Dni Solidarnosti*).

Na bazie „Karty” działa **wydawnictwo**, publikujące książki związane z historią XX wieku.

Nowym przedsięwzięciem Ośrodka, zainaugurowanym w 2005 roku, jest przygotowywanie i wydawanie bogatych ikonograficznie albumów historycznych. Wydarzenia historyczne ukazywane są poprzez kompozycję tekstu i obrazu. W 2005 główna aktywność wydawnicza Ośrodka skupiona była na opublikowaniu dwóch pozycji w serii:

— *Rok 1920. Wojna Polski z Rosją bolszewicką* — album zawiera wspomnienia uczestników wojny polsko-bolszewickiej, listy, dokumenty, ponad 300 archiwalnych zdjęć, plakatów, ulotek. Opowiada o okresie styczeń–październik 1920: wyprawie na Kijów, odwrócenie polskich wojsk, bitwie warszawskiej i pogoni za bolszewikami — aż do rozejmu.

— *„Solidarność” 1980–81. Karnawał z wyrokiem* — opowieść o Pierwszej „Solidarności” od jej powstania w sierpniu 1980, poprzez 16 miesięcy budowania struktur, pełnego napięć współistnienia z władzą, po dramatyczny finał — wprowadzenie stanu wojennego. Opozycyjny „karnawał” zestawiony został z zakonspirowanymi działaniami władzy, przygotowującej się do niszczenia „Solidarności”. Całość ilustrują archiwalne zdjęcia (ponad 450), ulotki i plakaty, z których część publikowana jest po raz pierwszy.

Ponadto Ośrodek KARTA prowadzi następujące **serie wydawnicze**:

— *Świadectwa*. W 2005 roku przygotowaliśmy pierwszą książkę w serii — wspomnienia Stanisława Bohdanowicza *Ochotnik*, dotyczące wstąpienia autora i jego służby w V Dywizji Syberyjskiej (w tej samej serii przygotowujemy wspomnienia i nieznaną w Polsce dziennik Zygmunta Klukowskiego, kronikarza Zamojszczyzny, z lat 1918–56).

— *Żydzi polscy*. W 2005 roku ukazała się w serii czwarta książka *Dotknięcie anioła* Henryka Schoenkera — osobista historia żydowskiego chłopca, który ocalał wraz z najbliższą rodziną z Holocaustu. Opowieść dotyczy Oświęcimia, zanim powstał tam obóz zagłady, Krakowa, Wieliczki, Tarnowa, Bochni, obozu w Bergen-Belsen.

— *Opozycja w PRL. Słownik biograficzny 1956–89* — dotychczas ukazały się dwa tomy słownika (I w 2000, II w 2002 roku), zawierające łącznie 300 biogramów najważniejszych postaci opozycji demokratycznej w komunistycznej Polsce. W 2005 roku zostały zakończone prace nad III tomem, który w czerwcu 2006 zostanie oddany do druku.

— *Indeks Represjonowanych* — publikacja zweryfikowanych zestawień obywateli polskich represjonowanych w ZSRR w latach 1939-59 (efektu prac opisanego dalej programu „Indeks Represjonowanych”); W 2005 roku ukazały się dwie pozycje: *Internowani na Uralu. Alfabetyczny wykaz 3940 internowanych Polaków i obywateli polskich, którzy w latach 1945–1948 przeszli przez obóz kontrolno-filtracyjny nr 0302 i obozy jenieckie nr 231 i nr 523 NKWD–MWD ZSRR* (tom XVI) oraz *Deportowani w obwodzie wołogodzkiem. Alfabetyczne wykazy 14 226 obywateli polskich wywiezionych w 1940 roku z zachodnich obwodów Białoruskiej SRR i Ukrainskiej SRR* (tom XVII);

Zespół wydawnictwa Ośrodka uczestniczy w przygotowywaniu wystaw historycznych. W 2005 roku głównym przedsięwzięciem wystawienniczym była multimedialna wystawa *Europa XX wieku...* (w czterech językach: polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim) w Domu Spotkań z Historią, przedstawiająca z wielu perspektyw narodowych istotę totalitarnego doświadczenia Europy (por. rozdział Dom Spotkań z Historią).

Ponadto Ośrodek przygotował wystawę *Fenomen „Solidarności”* przedstawiającą najważniejsze wydarzenia z lat 1980–89: powstanie ruchu „Solidarności”, powszechny akces społeczeństwa polskiego do nowych związków zawodowych, relacje między „S” a władzą komunistyczną, atak władzy na ruch społeczny, schyłek systemu komunistycznego w Polsce i w Europie Wschodniej. Epilog wystawy zawiera kluczowe momenty przemian po 1989 roku w Polsce i bloku postsowieckim (w tym rewolucja na Ukrainie). Dokładniej przedstawione zostały dni Sierpnia 80 oraz zasadniczy przełom, jaki w Europie Wschodniej dokonał się dzięki szesnastu miesiącom „S”. Wystawa została przygotowana w wersji francusko-niderlandzkiej, hiszpańsko-katalońskiej, rosyjskiej, rumuńskiej oraz niemieckiej.

Opracowana została także skrócona wersja wystawy z 2000 roku *Dni Solidarności*, ukazująca, dzień po dniu, wydarzenia Sierpnia 80 — strajk w Stoczni Gdańskiej, rozszerzający się stopniowo na inne zakłady, reakcja władz, narodziny niezależnego związku zawodowego „Solidarność”. Wystawa pokazywana była m.in. w Gdańsku i w Warszawie, w rocznicę Sierpnia.

HISTORIA BLISKA

Program edukacyjny realizowany od 1996 roku wspólnie z Fundacją im. Stefana Batorego i przez nią finansowany. W dziewięciu dotychczasowych edycjach organizowanego w jego ramach **konkursu na historyczną pracę badawczą** — dla młodzieży gimnazjów i szkół średnich — wzięło udział blisko 10 tysięcy uczniów. Plon konkursu (ponad 6 tysięcy prac) to dziesiątki tysięcy relacji świadków, dokumentów, fotografii — składających się na panoramyczny obraz XX wieku, pokazanego z perspektywy lokalnych społeczności. Wiele prac opublikowano we fragmentach, odnotowano w prasie lokalnej. Wszystkie prace są archiwizowane w Ośrodku KARTA, udostępniane badaczom. Ich opis dostępny jest też za pośrednictwem internetu na stronie www.karta.org.pl.

Temat w roku szkolnym 2004/2005 brzmiał „Codziennosc w czasie przełomu 1944-45”. Nadesłano 549 prac (266 zespołowych i 283 indywidualne), których autorami było 1060 uczniów (z czego 76% stanowiły dziewczęta!) — z 256 szkół, z 155 miejscowości całej Polski. W dniu finału (8 czerwca) w Zamku Królewskim w Warszawie ogłoszono również następny, dziesiąty już konkurs: „Życie religijne w czasach PRL — jednostka, wspólnota, instytucja”.

Konkurs należy do sieci EUSTORY powołanej przez Fundację Körbera z Hamburga — skupiającej organizatorów podobnych konkursów z 18 krajów europejskich. Dzięki wsparciu finansowemu Fundacji Körbera laureaci konkursów oraz nauczyciele uczestniczą w wielu międzynarodowych spotkaniach, warsztatach i seminariach.

W 2005 roku były to:

— warsztaty „East-West: Europe after Communism and Reunification” (Berlin Wannsee, 31 lipca–7 sierpnia 2005) — uczestniczyło troje laureatów ubiegłorocznego konkursu wraz z nauczycielem,

— czwarta Akademia Jesienna EUSTORY „Man and Enviroment in History — taking Venice as an example for its interrelation” (Włochy, 18 – 25 września 2005) – dwoje laureatów,

— internetowe forum poświęcone pamięci II wojny światowej w poszczególnych krajach europejskich (projekt roczny), zakończone dwutygodniowym międzynarodowym spotkaniem „The long Shadow of World War II: Young Europeans on the Future of Remembrance” (Weimar, kwiecień 2005) – czworo laureatów.

W ramach programu „Historia Bliska” uruchomiono 17 września 2005 **stronę internetową www.uczyc-sie-z-historii.pl**. Witryna ta, zatytułowana „Wojna: okupacje, opór, ludobójstwo, wysiedlenia”, ma służyć prezentacji projektów historycznych realizowanych z młodzieżą i dla młodzieży (w ramach programu szkolnego i zajęć pozaszkolnych), poświęconych historii totalitaryzmów XX wieku: faszyzmu i komunizmu. Na stronie znajdują się już 22 projekty z licznymi dokumentami, zdjęciami, relacjami świadków; kilkadziesiąt haseł glosariusza, liczne linki, materiały metodyczne. Założeniem projektów historycznych jako metody dydaktycznej jest aktywna postawa uczniów w poznawaniu historii, zaproponowanie im technik z pogranicza nauki i dziennikarstwa, opanowanie przez nich nowych umiejętności (np. korzystania z archiwów i archiwaliów, nagrywania relacji, robienia wywiadów, weryfikacji i konfrontacji źródeł, fotografowania, pisanie i redagowania tekstów, montażu filmów, przygotowywania prezentacji multimedialnych). Kontakty uczniów ze świadkami historii służą wzmocnieniu więzi międzypokoleniowych i uczyć szacunku dla starszych.

W celu rozpropagowania metody historycznych projektów szkolnych zorganizowaliśmy (sfinansowany przez Fundację PZU) **konkurs na scenariusze projektów historycznych** związanych z II wojną dla szkół na Zamojszczyźnie. Projekty były realizowane w ramach nietypowych lekcji lub ich cykli czy zajęć pozalekcyjnych. Zrealizowane przedsięwzięcia zostały przedstawione na spotkaniu nauczycieli regionu w Miejskim Ośrodku Kultury w Szczepleszynie, jako propozycja upowszechnienia tej metody dydaktycznej. Opisane przez nauczycieli projekty wraz z materiałami historycznymi oraz dokumentującymi realizację projektu (prezentacje, fotografie, relacje, dokumenty itp.) zostały umieszczone na internetowej stronie edukacyjnej „Uczyć-się-z-historii”.

HISTORIA MÓWIONA

Program, którego celem jest nagrywanie (według metodologii *oral history*), archiwizowanie i udostępnianie biograficznych relacji świadków historii XX wieku.

W 2005 roku stworzyliśmy w docelowym kształcie profesjonalne **Archiwum Historii Mówionej**, które od czerwca 2005 działa w nowo otwartym Domu Spotkań z Historią. Cały dotychczasowy zbiór AHM został scalony, opracowany i przygotowany do udostępniania według światowych standardów *oral history*, we współpracy metodologicznej z wybitnymi specjalistami w tej dziedzinie prof. Aleksandrem von Plato z Instytutu w Hagen i prof. Gerhardem Botzem z Uniwersytetu Wiedeńskiego. Warto podkreślić, że stworzone w ten sposób archiwum, z zadaniem pozyskiwania, wszechstronnego opracowywania i jak najszerszego udostępniania dla celów naukowych i edukacyjnych świadectw *oral history*, dotyczących historii XX wieku, jest jedyną tego typu placówką w Polsce.

Pracownicy Archiwum Historii Mówionej, które jest naturalnym zapleczem dokumentacyjnym dla działalności edukacyjnej i popularyzatorskiej Ośrodka KARTA i Domu Spotkań z Historią, włączyli się do zespołu przygotowującego multimedialną wystawę *Europa XX wieku....* Zostały

w niej wykorzystane fragmenty relacji w postaci dźwiękowej (stanowiska ze słuchawkami oraz prezentacja multimedialna) oraz w wersji spisanej (panele wystawy).

Archiwum Historii Mówionej gromadzi relacje nagrane w technice audio i wideo, pozyskane w ramach projektów dokumentacyjnych. Na zbiór AHM składa się m.in.:

- 958 relacji z Archiwum Wschodniego;
- 324 relacje z Archiwum Opozycji;
- 164 relacje nagrane w ramach międzynarodowego projektu *Ocaleni z Mauthausen (Mauthausen Survivors Documentation Project)* dokumentującego losy więźniów obozów koncentracyjnych systemu Mauthausen–Gusen;
- 70 relacji (w tym 15 wideo) nagranych w ramach międzynarodowego projektu *International Slave and Forced Labours Documentation Project*;
- 100 relacji nagranych w ramach projektu *Polacy i Niemcy — XX-wieczna historia gminy Stara Kiszewa* (w języku polskim i niemieckim);
- 40 relacji nagranych w ramach projektu *Świadectwa kobiet — kobiety wobec totalitaryzmu*;
- 60 relacji wybranych świadków XX-wiecznej historii, nagranych w ramach rozszerzania zbioru HM oraz przygotowań do wystawy multimedialnej *Oblicza totalitaryzmu*.
- 24 relacje nagrane w trakcie realizacji projektu *Szkoły polskie na Litwie w latach 1937–1991*;
- 10 relacji nagranych w ramach projektu *Legnica w XX wieku — miasto Niemców, Rosjan, Polaków, Żydów...* (w języku polskim, niemieckim, rosyjskim)
- około 100 relacji nagranych poza Ośrodkiem KARTA, przez dziennikarzy i historyków, i przekazanych nam do zdigitalizowania i udostępniania.

Wszystkie włączone do zbiorów AHM materiały fonograficzne opisywane są w specjalnie zaprojektowanej, komputerowej bazie danych (zgodnie z międzynarodowym standardem opisu archiwalnego ISAD (G)), dającej możliwość przeszukiwania zbiorów fonograficznych AHM według dowolnie zadanych kryteriów, z możliwością odsłuchania samych relacji.

Wybrane kolekcje z AHM udostępniane są w formie **prezentacji internetowych**. Obecnie są to plony projektów badawczych z lat poprzednich: *Ocaleni z Mauthausen, Polacy i Niemcy — XX-wieczna historia gminy Stara Kiszewa* i kolejne świadectwa pozyskiwane w ramach tematu *Praca przymusowa i niewolnicza dla III Rzeszy*.

Obok archiwizowania i udostępniania zbiorów, prowadzona jest systematyczna akcja ich poszerzania. W roku 2005 realizowaliśmy polską część międzynarodowego projektu *International Slave and Forced Labours Documentation Project*, w ramach którego nagrywaliśmy relacje robotników przymusowych i byłych więźniów hitlerowskich obozów koncentracyjnych. Nagrywaliśmy także relacje przedstawicieli odchodzącego pokolenia **świadków totalitaryzmów XX wieku** — byłych więźniów hitlerowskich obozów, sowieckich łagrów i więzień stalinowskich, żołnierzy AK, polskich Żydów i ocalonych z Holocaustu. Łącznie w 2005 nagraliśmy około stu relacji na terenie całego kraju.

AHM należy do *International Oral History Association*, współtworząc sieć instytucji i organizacji, które na całym świecie wykorzystują tę metodę w pracy nad najnowszą historią i wymieniają się doświadczeniami. W naturalny sposób staliśmy się miejscem informacji o wszystkich tego typu instytucjach, środowiskach, projektach na zachodzie i na Wschodzie Europy i dysponujemy bazą danych na ten temat.

Program zainicjowany został w 1992 roku podczas „Tygodnia Sumienia w Polsce” — spotkania w Warszawie kilku tysięcy Sybiraków z członkami Stowarzyszenia „Memoriał” z Rosji i Ukrainy. Ośrodek KARTA stał się od tej pory koordynatorem działań partnerskich mających na celu udokumentowanie szczególnie zaniedbanych poznawczo i trudnych obszarów wspólnej historii XX wieku. W pracach programu biorą udział partnerzy m.in. z Rosji, Białorusi, Litwy, Ukrainy, Bułgarii, Czech i Słowacji.

Wysiłki programu w 2005 roku skoncentrowane były na pracy nad encyklopedycznym zestawieniem biogramów najwybitniejszych przedstawicieli opozycji demokratycznej z 23 krajów Europy Środkowowschodniej — publikacją *Słownik dysydentów. Czołowe postacie ruchów opozycyjnych w krajach komunistycznych w latach 1956–1989*. W minionym roku zakończono opracowywanie rozdziałów: Czechy (19 biogramów), Słowacja (9 biogramów), Niemcy (17 biogramów), Polska (58 biogramów), Węgry (23 biogramy), Rosja (62 biogramy), Armenia (11 biogramów), Azerbejdżan (3 biogramy), Białoruś (4 biogramy), Estonia (12 biogramów), Gruzja (9 biogramów), Litwa (27 biogramów), Łotwa (5 biogramów), Mołdawia (4 biogramy), Ukraina (47 biogramów) i Tatarzy krymscy (10 biogramów) — łącznie 320 biogramów. Wszystkie zgromadzone materiały zostały opracowane redakcyjnie, zweryfikowane, zaktualizowane i skonsultowane z badaczami specjalizującymi się w historii najnowszej wybranych regionów.

W roku 2006 planowane jest wydanie *Słownika* drukiem. Zakończy to naszą dziesięcioletnią pracę na tym przedsięwzięciu, zainicjowanym w 1996 roku na spotkaniu środowisk opozycyjnych z krajów byłego bloku komunistycznego w Podkowie Leśnej.

W ramach programu przygotowaliśmy również materiały *Wyszehradzkiego słownika dysydentów* — encyklopedycznego zestawienia biogramów przedstawicieli opozycji demokratycznej z Polski, Węgier, Czech i Słowacji. Zgromadzone teksty zostały opracowane redakcyjnie, rozpoczęto również tłumaczenia na języki narodowe. Całość materiału zostanie udostępniona w internecie.

W 2005 roku kontynuowaliśmy również rozpoczęte kilka lat temu poszukiwania informacji o obywatelach amerykańskich zaginionych podczas II wojny światowej oraz w okresie zimnej wojny na terenie Polski i innych krajów Europy Środkowowschodniej. Prowadzone były kwerendy archiwalne, poszukiwania bibliograficzne, nawiązaliśmy współpracę z miłośnikami historii, lokalnymi organizacjami samorządowymi, bibliotekami i muzeami.

Przez cały rok zespół programu uczestniczył w przygotowaniu wystawy *Europa XX wieku...*, przede wszystkim pozyskując materiały od zagranicznych partnerów. Pracownicy programu prowadzili ponadto międzynarodowy sekretariat wystawy.

INDEKS REPRESJONOWANYCH

Program dokumentacyjno-badawczy, zainicjowany w 1988 roku, zmierza do zebrania wiedzy o obywatelach polskich represjonowanych w ZSRR i pod okupacją sowiecką w latach 1939–56. Przyjęta przez „Indeks” metoda badawcza polega na zestawianiu pozyskanych z archiwów posowieckich informacji o osobach określonej kategorii represji z różnorodnymi źródłami polskimi. Podstawą pracy programu jest dostęp do danych masowych w archiwach posowieckich — głównie dzięki Stowarzyszeniu „Memoriał” z Moskwy, a także partnerom z Litwy i Ukrainy. Od 2002 roku program jest realizowany pod patronatem Instytutu Pamięci Narodowej, przy wsparciu Ministerstwa Edukacji i Nauki (prace weryfikacyjne), Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej (kwerendy na Wschodzie) oraz Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych.

W 2005 **prace archiwalne i weryfikacyjne** skoncentrowane były na następujących grupach represjonowanych:

- deportowani w 1940 z obwodów: brzeskiego i pińskiego do obwodu archangielskiego,
- deportowani w 1940 do obwodu wołogodzkiego,

— internowani po 1944 roku w obozach „uralskich”.

Dorobek programu „Indeks Represjonowanych”, z uwzględnieniem efektów prac przeprowadzonych w 2005 roku, jest następujący:

— podstawowa komputerowa baza źródłowa (dane niezwerifikowane), zawierająca ok. 806 000 rekordów;

— 20 opublikowanych zestawień **serii wydawniczej** *Indeks Represjonowanych*. W 2005 roku ukazały się dwie pozycje: *Internowani na Uralu. Alfabetyczny wykaz 3940 internowanych Polaków i obywateli polskich, którzy w latach 1945–1948 przeszli przez obóz kontrolno-filtracyjny nr 0302 i obozy jenieckie nr 231 i nr 523 NKWD–MWD ZSRR* (tom XVI) oraz *Deportowani w obwodzie wołogodzkiem. Alfabetyczne wykazy 14 226 obywateli polskich wywiezionych w 1940 roku z zachodnich obwodów Białoruskiej SRR i Ukraińskiej SRR* (tom XVII);

— **Internetowe Centrum „Indeksu Represjonowanych”** (www.indeks.karta.org.pl) — dostępna w internecie baza komputerowa, zawierająca zweryfikowane dane dotyczące ok. 215 000 osób.

Dane zgromadzone w ramach prac Indeksu Represjonowanych stanowią zasób informacyjny wykorzystywany przez historyków, studentów, dziennikarzy, pracowników śledczych Instytutu Pamięci Narodowej, sądy okręgowe (przy rozpatrywaniu spraw o odszkodowania), PCK i inne urzędy. Korzystają z niego także osoby prywatne poszukujące potwierdzenia represji własnych lub swoich bliskich. W 2005 Indeks odpowiedział na ponad tysiąc listów. Stronę internetową ICIR odwiedziło ponad 50 tysięcy osób.

10 lutego 2005 w 65. rocznicę pierwszej masowej deportacji obywateli polskich w głąb ZSRR Ośrodek KARTA zorganizował **konferencję prasową**, której celem było przedstawienie szerokiej opinii publicznej dotychczasowych dokonań „Indeksu Represjonowanych” (przede wszystkim — trzy zweryfikowane i opublikowane w postaci książek oraz baz internetowych zestawienia dotyczące deportowanych do obwodu archangielskiego) oraz planów dokumentacyjnych na lata 2005–2008 (w załączeniu zaproszenie na konferencję). Relacje z konferencji ukazały się w różnych mediach — telewizji, radiu, prasie i serwisach internetowych.

ARCHIWA

W Archiwach Ośrodka KARTA są gromadzone, przechowywane i udostępniane świadectwa życia społecznego Polski i regionu w XX wieku. Zbiory archiwalne powstają w efekcie wszystkich działań Ośrodka — od początku istnienia „Karty” (1982), a w sposób uporządkowany — od powołania Archiwum Wschodniego (1987). Jest to zasób dokumentujący XX-wieczną „społeczną” historię Polski i jej bezpośredniego sąsiedztwa. Ze szczególną uwagą Ośrodek gromadzi indywidualne zapisy świadków historii (wspomnienia, dzienniki, relacje...)

Zbiory archiwalne Ośrodka KARTA to:

Archiwum Wschodnie – gromadzi dokumentację na temat: losów Polaków na Kresach II Rzeczypospolitej, losów ludności polskiej po utracie suwerenności we wrześniu 1939, zarówno tej, którą dotknęły represje nazistowskie, jak i obywateli polskich, którzy znaleźli się pod okupacją sowiecką, ze szczególnym nastawieniem na wspomnienia i relacje z wywózek w głąb Związku Radzieckiego; przemian dokonujących się na ziemiach polskich w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej, szczególnie prześladowań i represji okresu stalinowskiego w latach 1944-56.

W chwili obecnej na zbiory Archiwum Wschodniego składają się:

- 1241 relacji (w formie nagrań i w wersji spisanej);
- 3283 wspomnienia;
- 563 kolekcji osobowych;

- 438 opracowań źródłowych;
- 5 kolekcji tematycznych;
- 323 j.a. z kolekcji oryginalnych dubletów akt ze zbiorów Instytutu Sikorskiego w Londynie;
- 576 j.a. z kolekcji kopii akt ze zbiorów Stowarzyszenia „Memoriał”;
- 1141 j.a. z kolekcji oryginalnych dubletów ze zbiorów Instytutu Hoovera w Stanford w USA.

Archiwum Opozycji (do 1998 roku Archiwum Peerelu) — dokumentuje opór społeczny i opozycję przeciw systemowi władzy w Polsce (także życie codzienne w PRL) i w krajach sąsiednich od wiosny 1956 do 1989 roku (w przypadku wydawnictw niezależnych okres ten przedłużyliśmy do wiosny 1990, kiedy w Polsce zniesiono cenzurę). Wydzielona w zbiorach Archiwum Opozycji kolekcja *Solidarność — narodziny ruchu* (dokumenty powstania i pierwszych miesięcy działalności NSZZ „Solidarność”, NSZZ „Solidarność” Rolników Indywidualnych i Niezależnego Zrzeszenia Studentów) znajduje się od sierpnia 2003 roku — wraz z tablicami z Postulatami Gdańskimi — na prowadzonej przez UNESCO w ramach programu *Pamięć Świata* liście najważniejszych zbiorów archiwalnych istniejących na świecie.

W roku 2005 opracowano i przygotowano do udostępniania: kolekcję osobistą Anieli Steinsbergowej, członka KOR-u, i czołowego obrońcy w procesach politycznych w lat 50–80 — składająca się z 16 zespołów problemowych; kolekcję Zespołu Oświaty Niezależnej — zbiór dokumentów związanych z działalnością niezależnych organizacji oświatowych w latach 1983–1990; kolekcję osobistą Jacka Kuronia.

W chwili obecnej zasób Archiwum Opozycji to:

- 4955 książek i broszur II obiegu;
- 3083 tytuły czasopism i gazetek II obiegu;
- 119 kolekcji środowiskowych;
- 147 kolekcji tematycznych;
- 73 kolekcje osobowe;
- 2444 teczki osobowe z dokumentami i informacjami o działalności różnych opozycjonistów (które po uzupełnieniu będą mogły stać się kolekcjami osobowymi);
- 158 kaset magnetofonowych wydanych w II obiegu;
- 325 plakatów i ulotek wydanych w II obiegu w latach 1980–1989;
- 1002 okolicznościowe karty pocztowe wydane w II obiegu i 167 kopert z okolicznościowymi stemplami i znaczkami;
- ponad 1200 znaczków poczty podziemnej;
- ponad 400 eksponatów o charakterze muzealnym (przypinane znaczki, oporniki, biżuteria patriotyczna, transparenty, opaski strajkowe, pamiątki z obozów internowania i więzień, sprzęt drukarski);

W 2005 została przygotowana pierwsza część Katalogu Zbiorów Archiwów Ośrodka KARTA. Stanowi go I tom Katalogu Archiwum Opozycji, zawierający opis wszystkich książek i czasopism wydanych w II obiegu znajdujących się w naszych zbiorach oraz inwentarz wpisanej na listę UNESCO — Pamięć świata kolekcji *Solidarność — narodziny ruchu*.

Archiwum „Historii Bliskiej” — stale, systematycznie powiększający się zespół — plon konkursów realizowanych w ramach programu „Historia Bliska”. Zbiór liczy obecnie 5667 prac przygotowanych przez ponad 10 000 uczniów, zawierających relacje świadków (spisane i nagrane), kilka tysięcy dokumentów i fotografii (oryginały, kserokopie i fotokopie). Wszystko to tworzy unikalną panoramę historii środowisk lokalnych na przestrzeni całego XX wieku.

„Dzienniki pisane po polsku w XX wieku” — kolekcja wydzielona zawierająca ponad 12 metrów bieżących unikalnych świadectw życia codziennego w Polsce ubiegłego wieku.

Biblioteka tematyczna (historia Polski i Europy Wschodniej w XX wieku) — książki, czasopisma, wycinki prasowe

Archiwum Fotografii — ponad 110 000 zdjęć z okresu 1890-1990; zdjęć z rodzinnych albumów, spuścizn fotoreporterskich, archiwów fotoamatorów ukazujących społeczną panoramę życia na ziemiach polskich w okresie całego XX wieku. Fotografie są opracowywane w komputerowej bazie danych, skanowane i archiwizowane w postaci elektronicznej. Zbiór stale się powiększa w wyniku prac dokumentacyjnych związanych z przedsięwzięciami wydawniczymi Ośrodka oraz interwencji archiwalnych (wyszukiwania i zabezpieczania zagrożonych zbiorów — np. spuścizn po zmarłych fotografach). Zbiór Archiwum Fotografii jest wykorzystywany także przez badaczy historii najnowszej, wydawnictwa publikujące książki historyczne oraz prasę i telewizję, jako ilustracje do informacji na tematy historyczne.

Na koniec 2005 roku archiwalia Ośrodka (bez fotografii) zajmowały około 1310 m.b. Zbiory są katalogowane i opracowywane w komputerowych bazach danych, dostępnych także w internecie. Obecnie skomputeryzowanych jest prawie 75% naszych zbiorów (opisy 42.290 j.a.). Ośrodek znajduje się dziś w czołówce polskich archiwów tak szeroko udostępniających katalogi elektroniczne.

Z czytelni w archiwum Ośrodka w 2005 roku korzystało przeciętnie 100 osób miesięcznie. W bazach internetowych zanotowaliśmy ponad 12 tysięcy odwiedzin.

Zgromadzone w archiwach Ośrodka KARTA materiały archiwalne zostały w 2005 roku wykorzystane w kilkudziesięciu publikacjach prasowych, kilku programach telewizyjnych, w wielu pracach naukowych (magisterskie, doktorskie) i monograficznych, były prezentowane na kilku wystawach historycznych w Polsce i za granicą.

Wiele materiałów zgromadzonych w zasobach archiwalnych Ośrodka zostało wykorzystanych w multimedialnej wystawie *Europa XX wieku...*

DOM SPOTKAŃ Z HISTORIA

Dom Spotkań z Historią jest inicjatywą Ośrodka KARTA, której celem jest stworzenie w Warszawie miejsca programowo zajmującego się działaniami edukacyjnymi i upowszechniającymi historię najnowszą. Ideę tę poparły władze Warszawy. W 2005 roku wyznaczono lokalizację dla DSH — w samym sercu Warszawy, przy ul. Karowej 20. 1 marca 2006 DSH został powołany formalnie jako miejska instytucja kultury. Do tego czasu Ośrodek administrował lokalem i przygotowywał multimedialną wystawę *Europa XX wieku: oblicza totalitaryzmu*, która będzie stałą ekspozycją w DSH.

Prace dokumentacyjne do wystawy *Europa XX wieku: oblicza totalitaryzmu* trwały od października 2004. Ośrodek koordynował prace na terenie Polski oraz pracę partnerów zagranicznych: Instytutu Historii i Biografii Uniwersytetu w Hagen, Instytutu Ludwiga Boltzmanna z Wiednia, Stowarzyszenia „Memoriał” z Moskwy oraz Stowarzyszenia „Poszuk” ze Lwowa.

W obecnym kształcie ekspozycja składa się z ponad 1000 fotografii, plakatów i obiektów ikonograficznych, ponad 700 tekstów źródłowych, 15 archiwalnych montażów filmowych oraz 18 nagrań dźwiękowych. Obiekty źródłowe, monitory oraz odtwarzacze dźwiękowe ze słuchawkami umieszczone są na 150 specjalnie zaprojektowanych panelach wystawienniczych z profesjonalnym systemem oświetleniowym. Poniżej paneli zainstalowano na specjalnych konstrukcjach tłumaczenia tekstów na język angielski, niemiecki i rosyjski. Ponadto na wystawie działa pięć stacji multimedialnych (terminale komputerowe z ekranami dotykowymi), w których zainstalowana jest specjalnie w tym celu zaprojektowana prezentacja multimedialna, zawierająca wszystkie materiały eksponowane na wystawie (także filmowe i dźwiękowe) z ich adresami źródłowymi oraz biogramami świadków i postaci historycznych.

Merytoryczny układ wystawy tworzą następujące, główne prezentacje tematyczne: 1. Motto (cytaty z przełomu XIX i XX w. zapowiadające totalitaryzm); 2. Rezultat I wojny; 3. Rosja bolszewików (1917–20); 4. Wojna 1920 roku; 5. Klasowy podział ludzkości (lata 20./30. w ZSRR);

6. Wielki Terror (1937–38); 7. Rasowy podział ludzkości/III Rzesza; 8. Sojusz totalitaryzmów (sierpień–wrzesień 1939); 9. Okupacja sowiecka; 10. Represje sowieckie; 11. Starcie obu totalitaryzmów po czerwcu 1941; 12. Okupacja niemiecka; 13. Represje niemieckie; 14. Holokaust; 15. Powstanie Warszawskie; 16. Państwo podziemne; 17. Wypędzenia; 18. Klęska nazizmu – triumf komunizmu; 19. Walka z komunizmem.

Podstawową cechą wystawy jest jej otwarta formuła. System wystawienniczy został zaprojektowany w sposób umożliwiający daleko idące modyfikacje i uzupełnienia, które dokonywane są systematycznie. W toku dalszych dyskusji, także międzynarodowych, ekspozycja będzie nadal ewoluować i ulegać nasyceniu.

17 września 2005 miało miejsce uroczyste otwarcie wystawy z udziałem kilkuset znakomitych gości, a wśród nich: wiceministra Spraw Zagranicznych RP — Jana Truszczyńskiego, ministra Nauki i Informatyzacji — Michała Kleibera, dyrektora Biura Kultury Urzędu Miasta Stołecznego Warszawy — Małgorzaty Naimskiej, prezesa Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa — Andrzeja Przewoźnika, dyrektora Fundacji im. Friedricha Eberta w Polsce — Petera Hekstenbergera oraz oficjalnych partnerów projektu.

Od momentu uruchomienia ekspozycja przyjmuje publiczność w godzinach działania Domu Spotkań z Historią. W ciągu pierwszych ponad trzech miesięcy od uruchomienia wystawy Dom Spotkań z Historią odwiedziło kilka tysięcy osób, w tym liczne grupy młodzieży ze szkół ponadpodstawowych. Zespół DSH obsługuje odwiedzające wystawę grupy, organizuje projekcje filmowe i prezentacje publikacji historycznych.

W dniach 24–27 listopada, podczas XIV Targów Książki Historycznej, odbyły się w DSH cztery spotkania towarzyszące: *Świadectwo jako literatura, Opozycja w PRL – biografie i wartości, Rok 1920. Mity i rzeczywistość* oraz „Żydzi polscy” — *najważniejsze świadectwa Holokaustu*, połączone z prezentacją publikacji Ośrodka, dyskusją z udziałem zaproszonych gości (m.in. prof. prof. Tomasza Szaroty, Andrzeja Friszke, Nikolaja Iwanowa, dr. Jacka Leociaka, red. Jana Skórzyńskiego) oraz projekcjami filmowymi.

W dniach 7–10 listopada odbyła się w PAN debata w czasie zorganizowanej przez Ośrodek KARTA w ramach trzyletniego projektu *History After the Fall: The Indeterminacy of the Short Twentieth Century*, konferencji międzynarodowej pod tytułem „Nazizm–Komunizm” z udziałem historyków z Rosji, Niemiec, Czech i Austrii. Punktem odniesienia dla wystąpień, dotyczących istoty totalitarnego doświadczenia poszczególnych krajów była wystawa w DSH. Spotkanie wyraźnie potwierdziło inspirującą funkcję ekspozycji dla dyskusji o europejskiej tożsamości oraz zarysowało kierunki ewolucji wystawy, także z myślą o prezentacjach jej wersji w innych krajach. Szczególnie zainteresowane jest nimi Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP. W 2006 roku zaadaptowana wersja wystawy *Europa XX wieku...* będzie pokazywana w Niemczech (najpierw w Berlinie).

9 grudnia w DSH gościliśmy ukraińskich i serbskich ekspertów, parlamentarzystów i dziennikarzy zaproszonych przez Polsko-Ukraińską Fundację Współpracy PAUCI i Przedstawicielstwo Fundacji Freedom House na spotkanie studyjne „Doświadczenia polskie i niemieckie w rozliczeniu z komunistyczną przeszłością”.

Warszawa, 31 marca 2006

Prezes Fundacji Ośrodka KARTA

Zbigniew Gluza

Członek Zarządu

Członek Zarządu

Członek Zarządu

Agnieszka Knyt

Katarzyna Madoń-Mitzner

Alicja Wancerz-Gluza

WYKAZ PUBLIKACJI OŚRODKA KARTA WYDANYCH W ROKU 2005

— *Internowani na Uralu. Alfabetyczny wykaz 3940 internowanych Polaków i obywateli polskich, którzy w latach 1945–1948 przeszli przez obóz kontrolno-filtracyjny nr 0302 i obozy jenieckie nr 231 i nr 523 NKWD–MWD ZSRR, Indeks Represjonowanych t. XVI,*

— *Deportowani w obwodzie wołogodzkiem. Alfabetyczne wykazy 14 226 obywateli polskich wywiezionych w 1940 roku z zachodnich obwodów Białoruskiej SRR i Ukraińskiej SRR, Indeks Represjonowanych t. XVII,*

— *Karta nr 44,*

— *Karta nr 45,*

— *Karta nr 46,*

— *Karta nr 47,*

— *Dotknięcie anioła, wspomnienia Henryka Schoenkera (w serii „Żydzi polscy”),*

— *Ochotnik, wspomnienia Stanisława Bohdanowicza, (w serii „Świadectwa”),*

— *Rok 1920. Wojna Polski z Rosją bolszewicką,*

— *„Solidarność” 1980–81. Karnawał z wyrokiem,*

— *Dni Solidarności,*

— *Tage der Solidarität,*

— *The Days of Solidarity,*

— *Dni Solidarnosti,*

— *Los días de Solidaridad.*

DOTACJODAWCY I ZLECENIODAWCY OŚRODKA KARTA W ROKU 2005

1. **Ambasada RP w Belgii** (program „Karta”)
2. **Agora S.A.** (program „Karta”)
3. **Biblioteka Narodowa** (program „Karta”)
4. **DaimlerChrysler Automotive Polska Sp. z o.o.** (program „Karta”)
5. **Departament Obrony USA, Defence Prisoner of War/Missing Personnel Office** (program „Wspólne Miejsce”)
6. **Drukarnia EFEKT** (program „Karta”)
7. **TIK-SOFT Sp. z o.o.** (administracja Ośrodka)
8. **Fördergesellschaft Kulturelle Bildung e.V. (Niemcy)** (program „Historia Bliska”)
9. **Freedom House (USA)** (program „Karta”)
10. **Fundacja Badań nad Dyktaturą SED (Niemcy)** (programy „Wspólne Miejsce” i „Karta”)
11. **Fundacja Bankowa im. Leopolda Kronenberga** (druk sprawozdania z działalności za rok 2004)
12. **Fundacja Forda (USA)** (dotacja instytucjonalna)
13. **Fundacja im. Fridricha Eberta** (program „Dom Spotkań z Historią”)
14. **Fundacja im. Stefana Batorego** (program „Historia Bliska”)
15. **Fundacja Körbera (Niemcy)** (program „Historia Bliska”)
16. **Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej** (program „Indeks Represjonowanych”)
17. **Fundacja „Pamięć, Odpowiedzialność, Przyszłość” (Niemcy)** (program „Historia Mówiona”)
18. **Fundacja PZU** (program „Historia Bliska”)
19. **Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej** (program „Dom Spotkań z Historią”)
20. **Fundusz Inicjatyw Obywatelskich** (program „Dom Spotkań z Historią”)
21. **Instytut Adama Mickiewicza – Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej** (program „Karta”)
22. **Instytut Historii i Biografii Uniwersytetu w Hagen (Niemcy)** (program „Historia Mówiona”)
23. **Instytut Książki** (program „Karta”)
24. **Instytut Pamięci Narodowej** (program „Indeks Represjonowanych”)
25. **Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Gdańsku** (program „Karta”)
26. **Instytut Polski** (program „Karta”)
27. **Kancelaria Prezydenta RP** (program „Dom Spotkań z Historią”)
28. **Komisja Europejska (Belgia)** (programy „Dom Spotkań z Historią” i „Historia Mówiona”)
29. **Konsulat Generalny RP w Barcelonie (Hiszpania)** (program „Karta”)
30. **Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki (Słowacja)** (program „Wspólne Miejsce”)
31. **Ministerstwo Kultury** (programy „Karta” i „Archiwa”)
32. **Ministerstwo Nauki i Informatyzacji/Ministerstwo Edukacji i Nauki** (programy „Indeks Represjonowanych”, „Historia Bliska”, „Archiwa”)

33. **Ministerstwo Spraw Zagranicznych** (program „Dom Spotkań z Historią”)
34. **Muzeum Historyczne m.st. Warszawy** (program „Karta”)
35. **NATO Bruksela (Belgia)** (program „Karta”)
36. **Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych** (program „Indeks Represjonowanych”)
37. **Primary Source Microfilm/Gale Group** (program „Archiwa”)
38. **Urząd ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych** (programy „Indeks Represjonowanych” i „Karta”)
39. **Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego** (program „Dom Spotkań z Historią”)
40. **Urząd Miasta st. Warszawy** (programy „Karta” i „Dom Spotkań z Historią”)
41. **Urząd Miasta st. Warszawy, dzielnica Włochy** (program „Karta”)
42. **Winkowski Sp. z o.o.** (program „Karta”)
43. **Zamek Królewski w Warszawie** (program „Historia Bliska”)

PARTNERZY W PRACACH OŚRODKA KARTA W ROKU 2005

1. **Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej** (program „Indeks Represjonowanych”)
2. **Centrum Informacji Urzędu Spraw Wewnętrznych (IC UWD) Obwodu Wołgodzkiego (Rosja)** (program „Indeks Represjonowanych”)
3. **Fundacja Forum Dialogu Między Narodami** (program „Archiwa”)
4. **Institute for History and Biography at University in Hagen (Niemcy)** (program „Dom Spotkań z Historią”)
5. **Instytut Józefa Piłsudskiego w Londynie** (program „Karta”)
6. **Instytut Władysława Sikorskiego w Londynie** (program „Karta”)
7. **Jugendgaestehaus Dachau (Niemcy)** (program „Historia Mówiona”)
8. **Ludwig Boltzmann Institute for Social Scientific History, University of Vienna (Austria)** (program „Dom Spotkań z Historią”)
9. **Muzeum Niepodległości** (program „Dom Spotkań z Historią”)
10. **Open Society Archive (Węgry)** (program „Wspólne Miejsce”)
11. **Ośrodek Badań, Informacji i Upowszechniania (NIPC) „Memorial” (Rosja)** (programy „Indeks Represjonowanych” i „Dom Spotkań z Historią”)
12. **Polski Czerwony Krzyż** (program „Indeks Represjonowanych”)
13. **Portal internetowy „Wołyń naszych przodków”** (program „Karta”)
14. **Rosyjskie Państwowe Archiwum Wojskowe (RGWA)** (program „Indeks Represjonowanych”)
15. **Stowarzyszenie „Poszuk” (Ukraina)** (program „Indeks Represjonowanych”)
16. **Urząd ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych** (program „Indeks Represjonowanych”)
17. **Związek Sybiraków** (program „Indeks Represjonowanych”)